

Miejsce
na naklejkę

dysleksja

MOB-R1 1P-082

**EGZAMIN MATURALNY
Z JĘZYKA BIAŁORUSKIEGO**

MAJ
ROK 2008

POZIOM ROZSZERZONY

Czas pracy 180 minut

Instrukcja dla zdającego

1. Sprawdź, czy arkusz egzaminacyjny zawiera 14 stron. Ewentualny brak zgłoś przewodniczącemu zespołu nadzorującego egzamin.
2. Pisz czytelnie. Używaj długopisu/pióra tylko z czarnym tuszem/atramentem.
3. Nie używaj korektora, a błędne zapisy wyraźnie przekreśl.
4. Pamiętaj, że zapisy w brudnopisie nie podlegają ocenie.
5. Możesz korzystać ze słowników językowych.
6. Na karcie odpowiedzi wpisz swoją datę urodzenia i PESEL. Nie wpisuj żadnych znaków w części przeznaczonej dla egzaminatora.

Za rozwiązanie
wszystkich zadań
można otrzymać
łącznie
60 punktów

*Część I – 15 pkt
Część II – 45 pkt*

Życzymy powodzenia!

Wypełnia zdający przed
rozpoczęciem pracy

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

PESEL ZDAJĄCEGO

--	--	--

**KOD
ZDAJĄCEGO**

Сзэ́сь I – rozumienie czytanego tekstu

Прачытай уважліва тэкст Міхася Шавыркiна і адкажы на пытаннi. Пiшы каратка, згодна з патрабаваннямi.

Мiхась Шавыркiн

Каб любiць Беларусь нашу мiлюю...
(скарочана)

1. *...трэба проста любiць яе. [...]* Любоў наладжвае гармонiю ў людскiх дзеяннях, справах, ператварае iснаванне чалавека, грамады ў змястоўнае, стваральнае жыццё. Калi любiш – усё навокал чароўна змяняецца, свет робiцца прыцягальна прыгожым, утульным, велiчным. I тады апаноўвае жаданне тварыць...
2. Беларусь нельга не любiць, ёю немагчыма не захапляцца. Гэта дзiвосны край. Яго краса апета ў песнях, услаўлена ў мастацкiх творах, а гiсторыя пазначана росквiтам талентаў i мужнымi ўчынкамi нараджэнцаў i супольнiкаў. Беларусь – прыласканая¹ Богам зямля. Тут усе знаходзяць духоўны прытулак. Хто душою пранiкся да яе абшараў, успрыняў iх маляўнiчасць, той адчувае надзвычай моцны пачуццёва-iнтэлектуальны прылiў, творча натхняецца, атрымлiвае духоўную загартоўку.
3. Каб беззапаветна любiць сваю Радзiму, Айчыну, трэба мець развiтую душу, здольную тонка ўспрымаць i перажываць. I трэба шмат ведаць. Наша любоў да роднай старонкi – гэта найперш напружаная дзейнасць душы: уменнi пераствараць свае захапленнi ў радасць i ёю адорваць усiх, хто побач. Любоў – гэта майстэрства i мастацтва ствараць вакол сябе райскую атмасферу. Так вучыць нас Прырода. [...] Клопат пра развiццё дзiцячых душаў кладзецца на бацькоў i педагогаў. Яны мусяць навучыць дзiцей i падлеткаў успрымаць разнастайныя нyoансы i адценнi разлiтага ў наваколлi характава i памнажаць яго – i тым самым дапамагаць маладому пакаленню фармаваць развiтую душу. Гэта – святы бацькоўскi i педагогiчны абавязак, ускладзены Прыродай. [...]
4. Не адразу ўспрымаецца i спазнаецца беларускi край. [...] Ды i самi насельнiкi ўсё болей адасабляюцца ад наваколля. Сучасныя ўмовы iснавання, абсталяваныя дасканалымi тэхнiчнымi прыладамi i сiстэмамi, не надта спрыяюць глыбокаму пачуццёваму спасцiжэнню сутнасцi прыродных аб'ектаў i працэсаў. А Беларусь – не толькi частка еўрапейскага кантынента, пазначаная межавымi слупамi. Беларусь – магутная духоўна-энергетычная зона планеты. Тут пушчы i гаi, рэчкi i азёры, лугi i балоты ўтрымлiваюць велiзарны аб'ём прыроднай духоўнасцi, вельмi патрэбнай для развiцця людскiх душаў. [...] Гэтая высакародная энергiя сiлкуе² душы людзей, натхняе iх на творчасць, на распрацоўку светланосных iдэй, якiя вядуць да якаснага ўдасканалення чалавецтва. [...]
5. Беларусь трэба ведаць. I ведаць трэба дэтальна, каб творча працаваць на яе абшарах, каб наладжваць гарманiчную дзейнасць, пашыраць любоў, несцi радасць. Сама Беларусь як частка зямной прасторы, што iснуе аб'ектыўна (без умяшальнiцтва людзей у працэс яе развiцця), паўстае ў трох аблiччах: *Беларусь геаграфiчная* (фiзiчнае), *Беларусь навуковая* (рацыянальнае/разумовае) i *Беларусь мастацкая* (духоўнае). Да гэтага часу Беларусь-аб'ектыўную ўспрымаем i даследуем толькi на фiзiчным узроўнi: адзначаем дабратворнае характава краявiдаў ды багацце нетраў. Духоўна-iнтэлектуальны аспект нашага краю не ўспрымаецца насельнiкамi

¹ прыласканая – абдорана ласкай

² сiлкаваць – забяспечваць чым-небудзь неабходным для нармальнага дзеяння, функцыянавання

і застаецца па-за іх увагаю. Затое суб'ектыўны аспект Беларусі як часткі чалавецтва асветлены шырока. Гісторыя, навука, культура (літаратура, музыка, выяўленчае мастацтва³ і інш.) Беларусі пададзены праз дзейнасць тутэйшых людзей, іх дасягненні. І Беларусь-аб'ектыўная (як частка планеты) успрымаецца праз Беларусь-суб'ектыўную (як частку чалавецтва) – праз стваральную працу яе насельнікаў і нараджэнцаў. [...]

6. Гэтак пададзена Беларусь і ў навучальных праграмах: Беларусь-аб'ектыўная – толькі на фізічным узроўні; шматаспектна – Беларусь-суб'ектыўная. Аднак асвятленне духоўнага развіцця насельнікаў нашага краю і іх дасягненняў застаецца прыцемненым. У выніку выпускнікі навучальных устаноў не атрымліваюць выразнага ўяўлення пра духоўную культуру краіны. З усёй мастацкай сферы больш шырока прадстаўлена літаратура, але яе сучасны стан пададзены фрагментарна. Музыка і выяўленчае мастацтва не трапляюць у зону асветніцкага вывучэння, нават знаёмства з дзейнасцю асобных творцаў адбываецца павярхоўна. Моўная культура пакідаецца за межамі заняткаў, а роля мовы тытульнай нацыі – роднай мовы, якая духоўна яднае ўсіх насельнікаў краіны між сабой і з навакольнай прасторай (Прыродай), далучае іх душы да мясцовага духоўна-энергетычнага поля, істотна зменшана. Атрымліваецца, што агульнанавучальны працэс накіраваны пераважна на назапашванне⁴ школьнікамі толькі галіновых ведаў і не працуе на фармаванне іх пачуццёвай сістэмы, развіццё душаў. Змест падручнікаў не адлюстроўвае мэт, для ажыццяўлення якіх робяцца сацыяльныя рэформы, перабудовы, рэвалюцыі на планеце. [...] Гэта грунтоўныя пралікі⁵ ў адукацыйнай сістэме (і айчыннай, і замежнай)... І яны маюць сацыяльна небяспечныя наступствы: дзеці, падлеткі растуць у бездухоўнай атмасферы, у затэхнізаваных умовах яны паступова страчваюць пачуцці суперажывання і любові, перастаюць успрымаць іншых, адчуваць іх боль, што рана ці позна прыводзіць да амаральных учынкаў.
7. Нішто так моцна і станоўча не ўздзейнічае на дзіцячую пачуццёвую сістэму як высокадухоўныя творы і гучанне роднай мовы. Духоўная культура актыўна ўплывае на фармаванне гарманічна развітой асобы, выхаванне патрыятызму, грамадзянскасці школьнікаў. І найбольш прыдатныя ў гэтай педагагічнай справе – творы айчыннай літаратуры, музыкі, выяўленчага мастацтва. Яны не толькі адлюстроўваюць прыгажосць роднага краю, услаўляюць стваральную дзейнасць суайчыннікаў, але і перадаюць яго прыродную энергію, акумуляваную творцамі ў арганічным спалучэнні зместу і формы, адметнай мастацкай вобразнасці. Успрыманне мастацкіх твораў – урокі патрыятызму, у час якіх нязмушана, нават непрыкметна, спакваля⁶ фармуецца адна за адной рысачкі святой любові да Айчыны.

М. Шавыркін, Каб любіць Беларусь нашу мілую..., [у:] Роднае слова, 2006, № 1, с. 3–4.

³ выяўленчае мастацтва – агульная назва мастацтва, якое перадае вобразы на плоскасці і ў прасторы (жывапіс, графіка, скульптура, архітэктура)

⁴ назапашванне – ад назапасіцца – запасціся чым-небудзь у вялікай колькасці

⁵ пралік – памылка, промах, няўдача

⁶ спакваля – паступова, марудна, павольна

Заданні да тэксту**Заданне 1 (2 пункты)**

Выпішы дзве метафары, якія адносяцца да любові, выкарыстаныя аўтарам у 1 і 3 абзацах і дай іх інтэрпрэтацыю.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Заданне 2 (2 пункты)

У 1 абзацы знайдзі два словы, утвараныя ад дзеяслова *тварыць* і растлумач іх значэнне.

1. ....

.....

2. ....

.....

Заданне 3 (1 пункт)

Якая моўная функцыя з'яўляецца галоўнай у 1 і 2 абзацах?

- а) экспрэсіўная;
- б) эстэтычная;
- в) інфармацыйная.

Заданне 4 (1 пункт)

У 2 абзацы Міхась Шавыркін называе Беларусь “дзівосным краем”. Якія два доказы дае на гэта?

.....

.....

.....

Заданне 5 (1 пункт)

На аснове 3 абзаца напішы, чаму, паводле аўтара, дапамога ў фармаванні душы маладога пакалення з'яўляецца “святым бацькоўскім і педагогічным абавязкам” (дай два аргументы).

.....

.....

.....

Заданне 6 (1 пункт)

На аснове 4 абзаца напішы, што перашкаджае поўнасьцю зразумець сутнасьць прыроды.

.....

.....

.....

Заданне 7 (1 пункт)

На аснове 4 абзаца напішы, чаму Беларусь можна назваць “магутнай духоўна-энергетычнай зонай планеты”.

.....

.....

.....

Заданне 8 (1 пункт)

У 5 абзацы можам прачытаць, што, паводле Міхася Шавыркiна, “Беларусь як частка зямной прасторы [...] паўстае ў трох абліччах”, якія ствараюць Беларусь-аб’ектыўную. Толькі адно з іх не застаецца па-за ўвагаю насельнікаў. Якое?

- а) Беларусь геаграфічная.
- б) Беларусь навуковая.
- в) Беларусь мастацкая.

Заданне 9 (1 пункт)

На аснове 6 абзаца напішы, чаму, паводле аўтара, духоўнае развіццё насельнікаў Беларусі з’яўляецца недастатковым.

.....

.....

.....

Заданне 10 (1 пункт)

На аснове 6 абзаца апішы галоўны закід аўтара ў адносінах да вывучэння беларускай мовы ў школе.

.....

.....

Заданне 11 (1 пункт)

У 7 абзацы знайдзі сінонімы да слоў і словазлучэнняў:

любоў да Айчыны – .....

незаўважна – .....

землякі – .....

Заданне 12 (1 пункт)

Да выкарыстаных аўтарам у 7 абзацы слоў, дапішы антонімы:

станоўча – .....

любоў – .....

актыўна – .....

Заданне 13 (1 пункт)

Тэкст Міхася Шавырыкіна датычыць галоўным чынам адносін між

- а) патрыятызмам і мастацтвам.
- б) патрыятызмам і адукацыяй.
- в) патрыятызмам і паэзіяй.

Część II – pisanie własnego tekstu w związku z tekstem literackim zamieszczonym w arkuszu.

Arkusz zawiera dwa tematy sprawdzające umiejętność pisania własnego tekstu związanego z tekstem literackim dołączonym do tematu. Wybierz jeden z tematów i napisz wypracowanie. Wybrany temat podkreśl.

Тэма 1:

На аснове аналізу і інтэрпрэтацыі вершаў *Малітва* Масея Сяднёва і *Малітва* Наталлі Арсенневай параўнай спосабы правядзення і мэты лірычнай размовы з Богам.

Масей Сяднёў

Малітва

На коміне фабрычным сонца дагарае,
а мне дахаты йсці ці хутка?
Пад карканне варон – крыклівай зграі –
шапчу малітвы я ціхутка.

Каб шчасце ў кутку маім вялося,
як птушка ценькая⁷ пад ветлым дахам,
каб хлеб і соль былі, а ўвосень
вятры не білі акяніцамі з размаху.
Каб сцерпець абыякавасць чужыны,
суродзічаў пыхлівых холад думны,
патрыятычную іх сліну,
парадны тупат тлумны.

Каб пры канцы шляхоў маіх далёкіх,
што не ўкладаюцца ні ў вёрсты і ні ў мілі,
не помнячы грахоў і крыўдаў лёгкіх,
прыхільныя багі мяне багаславілі.

*М. Сяднёў, Малітва, [у:] Б. Сачанка, Туга па Радзіме. Паэзія беларускай эміграцыі,
Мінск 1992, с. 349.*

Наталля Арсеннева

Малітва

Магутны Божа! Ўладар сусветаў,
вялізных сонцаў і сэрц малых,
над Беларусяй ціхай і ветлай
рассып праменне Свае хвалы.
Дай спор⁸ у працы будзённай, шэрай,
на хлеб штадзённы, на родны край.
Павагу, сілу і веліч веры
у нашу праўду, у прышласць – дай!
Дай урадлівасць жытнёвым нівам,
учынкам нашым пашлі ўмалот⁹.
Зрабі свабоднай, зрабі шчаслівай
краіну нашу, і наш народ!

*Н. Арсеннева, Малітва, [у:] Б. Сачанка, Туга па Радзіме. Паэзія беларускай эміграцыі,
Мінск 1992, с. 88.*

⁷ ценькі – вельмі высокі па гучанню, падобны на піск

⁸ спор – поспех, удача

⁹ умалот – ураджай

Тэма 2:

На аснове інтэрпрэтацыі дадзеных фрагментаў *Споведзі* Ларысы Геніюш ахарактарызуй адносіны пісьменніцы да Айчыны. Звярні ўвагу на жанравую адметнасць твора.

Ларыса Геніюш

Споведзь
(фрагменты)

Благаславенны родны дом, гдзе¹⁰ бацькі і ўся дарагая сям'я. Благаславенны маленькі кусочак роднай, бацькавай зямлі на вялізнай планеце, які называўся Жлобаўцы. Называўся, бо сяння яго няма, таго нашага фальварачка, і нават яго назовы¹¹. Там калгас з нейкай ультрасавецкай назовай, дом перавезены ў Ваўкавыск, разам з гумном, а там, гдзе была наша сяліба, стаіць толькі даўгі мураваны хлеў і некалькі дрэў, якіх яшчэ не паспелі выкарчаваць на апал сяляне. [...]

Часам доўга ўглядаюся на сцежкі свае маладосці – ажываюць успаміны, і здаецца мне: спрацаваныя матчыны рукі туляць мяне ласкава да сэрца, аляю, ці, як мы казалі, – прагонам, шырака крочыць тата, я яму толькі па бараду, і, угледзеўшы мяне, ён заўсёды ўсміхаецца пад сваімі крыху рыжымі вусамі, заўсёды падзеліцца думкамі накшталт: «Полацкае княства сяння¹² зрабілі непапулярным са страху, каб не сепаравалася па праву ад імперыі, але ці ты думаеш, што твая Беларусь утрымаецца эканамічна, калі б была самастойнай?» Тата ведае чым жыву, і часамі хоча мяне паквяліць¹³, як малое дзіця. Крыху спрачаемся, мае ідэі для яго, з дзядоў ужо нявольнага, як экзотыка. Тата ведае, чым за гэта плаціцца, і паглядае на мяне з нейкай чуласцю сумнай. [...]

Я была найстаршай удома з дзяцей і, здаецца, найболей каханай бацькамі, брацікамі, Люсяй і слугамі. Ксеня й Ніна мяне не любілі. Новы вялікі дом, і ўсе ўдома. Цяжка было знайсці адпаведную працу пры Польшчы, асабліва калі бацькі былі больш-менш забяспечаныя, на вышэйшую адукацыю не было матэрыяльных магчымасцяў, заставалася працаваць на зямлі й чакаць мужа. Падсведама і я думала аб мужу нейкім, але ён мусяў¹⁴ быць Беларус. Такіх не было, толькі сяляне, усё роўна муж мой будзе Беларус! А сватоў было шмат, даходзіла да трагедыяў, часам да смеху. Мы былі праваслаўныя, вось і сваты ад маладых святароў пачыналіся. [...] Часам людзі мяне ледзь толькі бачылі, а ўжо прасілі мае рукі. Гэта было дзіўна, несамавіта. Мама іх усіх не любіла, а яе прыяцелька, пані Ядвіга Зелянкевічыха, гаварыла: «Няма кавалера для панны Ларысы, толькі Пілсудскі!» Гэта быў вялікі камплімент, у якім пані Ядвіга абсалютна забывалася аб познім веку польскага маршала й думала толькі аб яго знатнасці. Для мяне нават ён не прыйшоў бы ва ўвагу, бо ж быў не беларус... [...]

Зямля была для нас усім: калыскай, хлеба, песняй, любоўю, магілай. Чым больш зямлі, тым болей надзейнае заўтра, ніякае надзеі больш на ратунак. [...]

Сумна падышоў раз мой тата да мяне – на пошце ў Воўпе яму парадзілі¹⁵, каб дачка кінула выпісваць беларускі друк, а выпісвала я толькі правыя¹⁶ выданні, бо там было нешта з таго, што я так пакахала ў сваім народзе. Я нарадзілася такой, ад пялюшак ужо прасякнутай усім, што наша, з бодем і прагай змагання за волю й нашу зямлю для нас. [...]

¹⁰ гдзе – сучасна: дзе

¹¹ назова – сучасна: назва

¹² сяння – сучасна: сёння

¹³ паквяліць (дыял.) – падражніць, даводзіць да слёз

¹⁴ мусяў – сучасна: мусіў

¹⁵ парадзілі – сучасна: параілі

¹⁶ правы – справядлівы, праўдзівы

Час ляцеў, і зімою перад Новым годам мой дарагі будучы муж апавясціў аб сваім прыездзе. Я не вельмі ўсцешылася, не тое было ў галаве, хацела нат¹⁷ напісаць, каб не ехаў, бо надта былі маразы, але паслалі ў Рось на станцыю добрыя коні, бурку цёплую, з якой шпарка выскачыў ля ганка стройны, худы, выгалены, элеганцкі Янка Геніюш, пражскі студэнт і амаль ужо доктар! Была гэта не простая штука, гутарыў пераважна з мамаю, якую ачараваў, а мне абяцаў разам, да канца нашых дзён, змагацца за Беларусь... Дамоў ужо не паехаў, толькі па паперы – каб ажаніцца. Відно было, што чалавек моцна пастанавіў нешта, не мог спакойна прайсці ля мяне й лапаў усё, не толькі за рукі, аж я зазлавалася. Вечарам запаліла лямпу й думаю: панясу яму – а быў ён у маім пакоі, – калі будзе няветлівы, дык я яму такога нагавару, што адразу заверне аглоблі¹⁸, я яму пакажу вось цяпер, менавіта калі мы адзін на адзін! Уваходжу з лямпай, як каралева, падняўшы высака голаў. Мой будучы друг ветліва за яе дзякуе, цалуе мяне ў руку, і абое спакойна жадаем сабе добрае ночы... Такое джэнтэльменства мяне канчаткова паканала, да таго цудоўная гутарка беларуская, шырокая нейкая, нескупая натура гэтага беднага студэнта – усё раптам зрабілася мне несказана дарагім, і я падзякавала Богу ў душы за тое, што Ён усякімі дзіўнымі дарогамі прывёў яго з далёкіх Чэхаў у нашу хату. Неўзабаве згулялі вяселле. Белыя коні ў лёгенькіх санках чакаюць. Бацькі нас благаславілі абразамі, мы на каленях, пацалункі, раздзіраючы плач мамы, у Славацкі капаюць слёзы, Люся плача ўздрыгам. Пад пятку ў мой белы пантофлік палажылі грошы, каб яны вяліся ў мяне, у рукі далі цукар. Трэба кідаць яго на коні, дык будзе жыццё салодкае... Я ўсё выпаўняю. У царкве поўна народу. Мне сказалі: ідучы кругом алтара, наступайце мужу лёгка на нагу, гэта каб слухаўся... Перад вячаннем яшчэ падышоў дружбант і шапнуў мне, каб моцна трымала мужа пад руку ў царкве, каб ніхто між намі не прайшоў, што ён сам хацеў мне зрабіць гэта, але цяпер каецца... І так моцна трымаю сваяго сужанага, цалуемся, нас вітаюць. Мой «атэіст» толькі й рабіў, што хрысціўся, калі нас вячалі, знача¹⁹, дзякую Богу... Удома чакаюць нас госці, і далей усё – як на вяселлі: падаркі, госці давідна, муж мяне носіць на руках, нават без вялікае намогі, і адразу адвозіць мяне ў Зэльву. [...]

Мне сумна, я многа тут пакідаю ў бацькаўскай сялібе, гэтым жыццём буду вечна я й маё пярэ. За сабою я пакідала ўлюбёны прастор палёў, якія мяне ўзгадавалі, труднае жыццё, нялёгкаю працу ў полі й на вялікай гаспадарцы, тапалёвы гай ля хаты й лес, які сама садзіла. Ён так хораша рос і ўжо гадаваў маслячкі, рыжыкі. Тую вёску, якая мне столькі падказала з мінулага, замурзаную крыху мо²⁰, але з душою, бы тая раса, якую я так разумела. Песні яе пайшлі следам за мною. І я пакідала сваю сям'ю й той пяточок зямлі на вялікай планеце, мае Жлобаўцы, гдзе я ніколі не сумавала й не трэба мне было ніякага таварыства, калі было поле, наш дом і лес; і весела сярод альшыны якраз праз нашыя лугі працякала любая рэчка Ваўпянка, поўная шчупакоў, плотак і багатая ракамі. Сумна мне будзе без таты, ён вельмі разумны, нейк²¹ усё бачыць, быццам адчувае наперад, толькі жаль мне, што Жлобаўцаў не разбудоўвае, не засаджае болей садамі й лесам, жывецца там нейк з дня на дзень... Калі за нашай хатаю заходзіць сонца, дык робіцца аж страшна, быццам нехта адыходзіў назаўсёды. Халадок і ноч кладзецца на мае Жлобаўцы, як чорная небяспека, як прадчуццё таго, што пасля прыйшло. Вось і тата мой прадчуваў гэта ўсё відавочна й не разбудоўваў свой кут на вякі. Гэта ўжо далёк рысавалася на небасхілах вайна і тое, што ходзіць з ёю.

Л. Геніюш, Споведзь, [у:] М. Скобла, Ларыса Геніюш. Выбраныя творы, Мінск 2000, с. 221-231.

¹⁷ нат – сучасна: нават

¹⁸ заварочваць аглоблі – адыходзіць ці ад'язджаць назад

¹⁹ знача – сучасна: значыць

²⁰ мо – сучасна: можа

²¹ нейк – сучасна: неяк

CZYSTOPIS

A series of horizontal dotted lines for writing.

BRUDNOPIS